

РУСКОТО ГРАЖДАНСКО УПРАВЛЕНИЕ В СОФИЯ - 1878 - 1879

Красимира Милчева

Съгласно договора от Берлинския конгрес - 1878 година, Русия трябва да помогне за изграждането на българските държавни органи, но не за 2 години, а само за 9 месеца. Канцеларията на Руския императорски комисар ръководи устройството на полицейските, административните, финансовите, съдебните, медицинските и образователните органи в освободените земи.

Наскоро след влизането на руските войски в София на 23 декември 1877 г. за губернатор е назначен Пьотр В. Алабин, който утвърждава за кмет Манолаки Ташов, а за секретар Михаил Буботинов. С предписание от софийския полицмейстер щабскапитан Пауль се дават указания за откриване дейността на градския съвет .

Разностранна е дейността на общинските съветници. Помощта и първите предписания за въвеждане на ред в работата на градския съвет идват от руската администрация. В тези 9 месеца на Временното руско управление те се стремят в пълна степен да организират и положат основите на градското самоуправление, на мирния живот в свободния град, на младата столица.

В периода на Временното руско управление се поставят основите на административното устройство в младата българска държава. Съгласно договора от Берлинския конгрес Русия трябва да помогне за изграждането на българските държавни органи, но не за 2 години, а само за 9 месеца. Канцеларията на Руския императорски комисар ръководи устройството на полицейските, административните, финансовите, съдебните, медицинските и образователните органи в освободените земи.

Непосредствено след влизането на руските войски в София на 23 декември 1877 г. (тук и по-нататък датите са посочени в стар стил), на парада на площад "Коручешме", когато се произнасят приветствени речи, командващият генерал Гурко обявява временния военен комендант - княз Оболенски, а за негов помощник българина Илия Цанов, същият, който е

известен като първият обществен защитник на арестуваните и съдени ботеви четници в Русе и успешно защитил ги. Задачата на военната комендатура в София е да внесе ред, да успокои гражданите на София и да се погрижи за храната на населението. В началото на месец февруари 1878 г. е въведено гражданско управление.

За губернатор е назначен Пьотр В. Алабин, който утвърждава за кмет Манолаки Ташов, а за секретар Михаил Буботинов. С предписание от софийския полицмейстер щабскапитан Паулъ се дават указания за откриване дейността на съвета.¹ Назначен е първият градски управителен съвет в състав: Манолаки Ташов, Михаил Буботинов, Димитър Коцев, Стоянчо Цветков, Иван Андонов, Димитър Михайлов, Димитър Трайкович, Васил Антонов, Георги Величков, Петър Цолов, Тодор Пешов и Христо Митев.

Първото заседание е проведено на 13 февруари 1878 г.² Градският съвет се заема с въпроса за осветлението на града, като задължава нощните стражари да палят и да се грижат за поддържането на газените фенери по главната улица и чаршиите. По-късно се доставят 200 газени фенера³ за улично осветление от Виена, като осветлението на главните улици и чаршии става за сметка на търговците и кръчмарите, а на площада пред "Правителствения дом" (конака) за сметка на общината .

В управлението на града са привлечени видни софийски възрожденци, хора заслужили, участници в народните дела, в борбите за църковна самостоятелност, за българска просвета и култура, участници - членове на тайния революционен комитет, основан от Апостола на свободата - В. Левски в София. Тяхната преданост към свободата на България ги ангажира в новото време, не по-малко трудно от преди, за да извършат прехода от една епоха в друга, от 19 в 20 век.

Манолаки Ташов, първият кмет, е роден в София през 1835 г. Учи при Захари Круша и Сава Филаретов, по-късно продължава образованието си във Виена. Става търговец, подпомага с материални средства революционния комитет в София.

Михаил Буботинов, виден софийски учител, също е роден в София през 1839 г. и е ученик на Сава Филаретов. Учителства в родния си град през 1863 - 1865 г., по-късно е учител в Русе и Солун. Участва в църковно-

националните борби и подпомага борбата за национално освобождение.

Димитър Коцев - роден през 1846 г., също е софиянец. Учи в Одеса, по-късно става търговец. Заради участието си в борбата за църковна независимост е изпратен на заточение в Цариград, от което се завръща в София непосредствено след освобождението на града. Кмет на София от 24.06 - 14.08.1878 г. и от 28.12.1883 г. - 09.05.1884 г.

Тодор Пешов, роден през 1842 г. в с. Желява, Софийско, също учи при Сава Филаретов, сподвижник на Васил Левски, негов укривател. Депутат в Учредителното събрание. Кмет на София от 30.12.1878 г. - 13.09.1879 г. и от 10.05.1884 г. - 24.08.1885 г.

Димитър Трайкович, роден 1818 г. в гр. Велес. Виден търговец, общественик, член на Софийския революционен комитет, подпомага Софийското светско училище. Кмет на София от 14.09.1879 г. - 30.06.1880 г.

С "Главните основания за гражданско управление на санджаците и окръзите на Българския край" от 7 юли 1877 г. и с "Временните правила за управителните съвети в окръзите и градовете на България" от 8 август с. г. общините се превръщат от верски в административни общности, но функционират под прекия контрол на окръжните управители и губернаторите.

Временните правила създават основа за ограничено местно самоуправление, което може да функционира само при строго следване на политиката на централната власт.

Трудни са началните стъпки на тогава неопитните още общински съветници, с мироглед, повлиян от идеализма на Възраждането. С голямо усърдие и загриженост те обсъждат и решават всички проблеми, свързани с развитието на малкия тогава град, застроен безпланово, с кални и криви улички, с неугледни прихлупени къщурки, по-късно израснал и утвърдил се като столица.

Благоустрояването и хигиенизирането са първите и основни грижи на общинския съвет. Градът е такъв, какъвто го описва пътешественикът Ами Буе, посетил София 25 години преди Освобождението. Улиците са криви, залети с лепкава кал, пълни с дупки, липсват тротоари. Площадите, доколкото могат да се нарекат така, са засипани с боклук и тор. Навсякъде мръсотията е невъобразима. Същото се отнася и за обществените сгради.

На 23 февруари 1878 г. полицмейстерът дава предписание на градс-

кия съвет да определи "...за по-голямо удобство на жителите няколко места за изхвърляне на нечистотиите..."⁴ като се задължават и всичките жители сами и на собствени разноски да изчистят дворовете си и принадлежащите им улици и тротоари под запалахата от голяма глоба. Съветът да вземе най-енергични мерки за отстраняване на това бедствие.

След писмото от командира на 124-ти Воронежки полк до съвета за необходимостта от осигуряване на помещения за българските новобранци, общинските съветници разискват къде да се осигурят помещения за новобранците от българското опълчение. Поради голямата мръсотия в турските казармени помещения градският съвет решава първият набор от 3 000 новобранци да се настани в палатки край града.⁵

С изграждането на санитарна комисия през месец март 1878 година общината поставя началото на едно трудно дело - постепенното почистване и хигиенизиране на града.⁶ Не било лесно да се създаде елементарна хигиена в тогавашна София. Любопитно е да знаем, че по повод предстоящото гостуване на княз Дондуков съветът се разпорежда от 25 април, в продължение на една седмица ежедневно от всички махали да излизат общо по 240 души, които да почистят всички дворове и улици. В началото на май градските власти отпускат и 100 каруци, които да се използват за окончателно почистване на града. Определени са и местата извън града за изхвърляне на сметта. Опасявайки се от разпространението на епидемии сред градското население и настанените в София руски войски, съветът отправя молба чрез губернатора Алабин до императорския комисар за отпускането безвъзмездно на 5 000 франка помощ, като парите се използват за продължаване почистването на града.

Още в началото на своята дейност Софийската община осъзнава необходимостта от градоустройствен план и определяне границите на града. Поради липсата на достатъчно средства и на подготвени специалисти изготвянето на такъв план се отлага за известно време. На 4 май 1878 г. е назначен градски архитект - Адолф Колар, чех по произход. Неговата месечна заплата е 40 сребърни рубли.⁷ Колар участва в ремонта и преустройството на бившия турски конак за нуждите на Канцеларията на

руския императорски комисар. Колар е всъщност архитектът, изготвил през месец юни първия градоустройствен план на София.⁸ Планът дава новото направление на улиците. Жителите се задължават да открият постепенно прозорците на къщите си съобразно плана. Собствениците на места са задължени да получат предварително разрешение за строеж от градския съвет. Предвижда се една част от местата да се използват за "обществени нужди", за строителство на държавни сгради, на които собственик става общината.

Непосредствено след преместването на руския императорски комисар в София на съвместно заседание на общинския и окръжния съвет, състояло се на 9 ноември 1878 г., се обсъжда разпореждането на комисаря за ремонта на градските улици и изграждането на тротоари. Княз Корсаков издейства от държавната хазна 10 000 франка заем, тъй като градският съвет не разполага с достатъчно средства, като настоява незабавно да се започне работа. "...немедлено да се състави особна Коммисия от членовете на градският съвет и налични в градът техници за обсъждане въпросът по способът на калдръмосването улиците и тротуарите..., които в сегашният им вид са невъзможни за пешакът."⁹

Наред с въпросите за благоустройството градската управа обсъжда и въпроса за наименованията на улиците. Създадена е комисия под председателството на Михаил Буботинов, която да проучи имената на всички улици и да направи предложения. В протокола от заседание на съвета от 26 май 1878 г. проличава признателността на софиянци към отделни личности, оставили ярка следа в историята на София. В него четем: "...като се остават наименованията до сега площад Гурка и улиците Алабинска и Филаретовска в памет на тия три личности, които са постъпили да живеят в града и със своята деятелност за общото добро извикали у жителите дължност от признателност... при това и наименоването на площада Позитано, в чест на фамилията на този италиански консул...; още и наименованието на улица Леге, в чест на първият француски консул в Средец...ревностен защитник на софиянци срещу действията и издевателствата на турската власт в града и особено в периода на Априлското въстание."¹⁰

Няколко месеца по-късно на 15 ноември Леандър Леге е обявен за почетен гражданин на София, а през м. декември общината изразява своята признателност и към Вито Позитано.

През същата година Колар проектира строителството на паметника на Васил Левски. На 6 август по инициатива на Димитър Коцев, кмет на София, за изграждането на паметник на Васил Левски, горещо подкрепена от общинските съветници, се подготвя възвание до всички българи и градските управителни съвети в Софийска губерния и в княжеството да вземат участие със събирането на средства за въздигането на паметника. Във възванието се казва: "...Един път за всякога той вече е успел да съгради великолепен паметник в нашите сърца и души; но за памет на потомството и слава нему тук у нас се предприе да се въздигне паметник накрай града, до Орханйското шосе, тъкмо на това място, гдето он славно биде повесен..."¹¹

На 26 април 1878 година съветът постановява да се изгради пожарна служба, като се предвижда изграждането на специално помещение и оборудване със специални инструменти. Отчитайки, че пожарната служба няма да е в състояние да се справя сама, съветът задължава градските жители да вземат участие в потушаването на пожарите. Това било наложително поради преобладаващия брой дървени къщи и постройки в стара София, създаващи условия за честите пожари.

На 12 юли същата година е открито пощенското отделение, а на 14 януари 1879 г. е назначен първият пощенски раздавач с 250 гроша месечна заплата, но поради липсата на достатъчно средства "... то за да се не губи от дохода на града, да се задължи всякой, комуто се поднесе писмо да плаща по един гологан, така щото от добити по тоя начин сбор да се покрива до негде гореозначения разход..."¹²

През месец юни 1879 година на съвместно заседание на Софийския градски и Софийския окръжен съвет се избират членовете на Ревизионния комитет при Българската народна банка, някои от които са членове и на градския управителен съвет.

Като осъзнава необходимостта от развитие на народното образование, верни на своите традиции, общинските съветници полагат основите на

Софийския училищен комитет на заседанието си от 29 юли 1878 г., проведено съвместно с кварталните кметове и както отбелязват в протокола - "предвид належащата нужда за отваряне на училищата"¹³. С тайно гласуване в комитета са избрани: Димитър Манов, иконом поп Тодор, Никола Георгиев, Димитър Михайлов и Михаил Велинов. А през м. септември е изграден и Софийският окръжен училищен съвет.

На 7 януари 1879 г. в сградата на общинското училище при църквата "Свети Крал" (днешната "Св. Неделя") се открива Първа мъжка гимназия с два класа. В първия са приети 74 ученици, а във втория - 30. За учители са назначени Димитър Македонски, Тончо Маринов и Димитър Шурбанов, а за директор - Георги Стаменов. Естествено възниква въпросът за откриване и на девическа гимназия, която временно се помещава в дома на руския генерал Демонтович (на мястото на Съдебната палата). Занятията в нея започват в началото на учебната 1879/1880 г. В нея учителстват Мария Шишеджиева, Георги Прошек, Мария Юрданова и Николай Николаев, а за директор е назначен протоерей Тодор Митов.

В началото на 1879 година Градският съвет удовлетворява молбата на Гавра Иванович да открие театър, "...от което Градският съвет особено се интересува и с какъвто на пръв случай желаше да се снабди градът, приели на драго сърце и с най-големо удоволствие просбата на Гавра Иванович. За целта да му бъде дадена посочената от него къща."¹⁴

Разностранна е дейността на общинските съветници. Помощта и първите предписания за въвеждане на ред в работата на градския съвет идват от руската администрация. В тези 9 месеца на Временното руско управление те се стремят в пълна степен да организират и положат основите на градското самоуправление, на мирния живот в свободния град, на младата столица. По повод спасението на император Александър II от извършен срещу него атентат, съветът решава на 4 април (деня на спасението му) да се отслужи молебен в градската градина пред Правителствения дом, която да се освети и "нарече от него ден Александровска градина в чест на цар Александър II-ий." В тази градина се издига бюфет, в чиято дървена баракка се организират балове и вечеринки.

Признателността на софийските граждани към руските освободите-

ли се изразява многократно. През август 1878 г. тържествено са изпратени за родината им Драгунският и Екатеринославският полкове, а през май 1879 г. - Пензенският, Козловският, Тамбовският и Воронежкият полкове, като средствата за това са отпуснати от градската каса. Княз Дондуков и генерал-майор Грессер, завеждащ отдела по вътрешните дела при канцеларията на руския императорски комисар, са обявени за почетни граждани на София. Градският съвет организира тържественото изпращане на княз Дондуков от града, като отдава необходимата почит към неговите заслуги. Определено е мястото за построяване на сграда на Руското консулство, като съветът решава то да се даде безвъзмездно, тъй като след подписването на Берлинския мирен договор канцеларията на руския императорски комисар се премества от Пловдив в София. С писмо до Софийския градски съвет софийският полицмейстер, гвардейският поручик Волков съобщава, че на 12 октомври в града пристига княз Дондуков-Корсаков.

През месец октомври 1878 г. руският императорски комисар княз Дондуков-Корсаков утвърждава "Временни положения за градските и окръжните съвети", с което се регламентира редът за провеждане на избори за общински съветници, числеността на съветите, техните права и задължения.

Първият кмет на София Манолаки Ташов ръководи съвета само няколко месеца. Поради неговата смърт на 9 юни софийският губернатор назначава Димитър Коцев, член на Софийския окръжен съвет за кмет, а от 2 август кмет е Димитър Димов.

Първите общински избори в София са проведени на 2 декември 1878 г. съобразно "Временните положения". Софийнци за първи път осезаемо чувстват политическата свобода след Освобождението. Предварително градът е разделен на 14 махали и са съставени списъци на избирателите. Преброяване на населението е извършено през месеците октомври и ноември. От всичките 11 694 жители правото да избират получили 1 597 граждани, така наречените "второстепенни гласни", съгласно имуществения и образователен ценз. Това са жителите на града, навършили 20-годишна възраст, български поданици, владеят лично или чрез родителите си някакъв имот, или са учители, или са със завършено средно или висше образование, а така също търговците и занаятчиите. Те от своя страна изб-